

Remissvar
Utbildningsdepartementet

Dnr
U2022/03802

Yttrande över Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Sveriges Lärare har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på rubricerad remiss.

Generella synpunkter

Sveriges Lärare ser positivt på den höga ambitionsnivå för utveckling av fritidshemmen som förslagen i betänkandet innebär. De förmågor och kunskaper som eleverna utvecklar genom fritidspedagogiken är helt centrala för deras utveckling samt förstärker lärandet i grundskolans obligatoriska del. Förbundet delar därför utredningens analys av problematiken med dagens regler för vilka elever som har rätt att delta då de kan innebära att just de elever som är i extra stort behov av fritidspedagogisk undervisning förvägras den möjligheten. Ett allmänt och avgiftsfritt fritidshem skulle bidra till en ökad likvärdighet i grundskolan och sannolikt ökad jämlikhet för samhället som helhet.

Även om Sveriges Lärare skulle kunna ställa sig bakom förslagen i betänkandet ser vi att den konsekvensanalys som görs inte är fullständig och att den föreslagna tidsplanen för genomförande därmed inte är rimlig. Våra medlemmar vittnar om att det saknas rätt förutsättningar för att bedriva undervisning i fritidshem redan under nuvarande omständigheter. Sveriges Lärare ser gärna att flera av förslagen blir verklighet inom en snar framtid under förutsättning att de föregås av lösningar inom de områden som presenteras nedan.

Omfattning av undervisning i Fritidshem

Utredningen föreslår avgiftsfri utbildning för alla elever i förskoleklass samt årskurs 1–3 med minst 490 timmar om året, varav 100 timmar under skolloven. Sveriges Lärare förordar att det allmänna och avgiftsfria fritidshemmet inte ska vara begränsat till ett visst antal timmar utan gälla för den tid som vårdnadshavare önskar utifrån elevernas behov. Vi är medvetna om att en sådan reform skulle innebära mycket stora kostnadsökningar för landets kommuner och anser av just den anledningen att staten måste öka sitt finansiella åtagande för fritidshemsverksamheten, vilket också följer av finansieringsprincipen.

Det föreliggande förslaget innebär en del risker som inte berörs i betänkandet. Om önskat syfte skulle uppnås – att fler elever som lever under socioekonomiskt utsatta förhållanden deltar i verksamheten – är det inte otänkbart att deras vårdnadshavare enbart har möjlighet att låta barnen delta under den avgiftsfria tiden. Det föreligger därför en risk att förslaget snarare leder till att synliggöra den ojämlikhet som finns i samhället, än att bidra till ökad likvärdighet. Vi skulle kunna hamna i ett läge där en grupp elever blir ”mellis-barn” och inte ges möjlighet att delta i undervisning i någon större utsträckning då deras tid ”tar slut” innan övriga delar av verksamheten hinner börja.

Utredningen för ett resonemang om huruvida det föreligger en risk att vårdnadshavare kommer att reducera sina barns deltagande i fritidshemsundervisningen och bara låta dem vara inskrivna under den avgiftsfria tiden. Riskens avfärdas då utredarna inte tror att barn i så låg ålder tillåts gå hem själva. Utredningen förbiser här helt ett resonemang kring vad det skulle innebära för de barn som redan idag gör just det. Våra medlemmar som arbetar i fritidshem vittnar om att det inte är ovanligt att även yngre barn går hem själva, varför argumentet att vårdnadshavare inte skulle reducera deltagandet för att på så sätt slippa betala avgift inte håller.

Förslaget om att införa levnadsvillkor som nytt rekvisit för elevers utökade rätt till fritidshem är intressant och Sveriges Lärare delar såväl analysen som intentionen i utredningens förslag. Vi bedömer dock att det skulle kunna uppstå vissa problem med tillämpningen. För att säkra likvärdighet i systemet bör kommunerna få någon form av vägledning om vilka faktorer i elevens omgivning som ska avgöra om hen har utökad rätt till undervisning i fritidshem. Då syftet med rekvisitet är att det ska röra faktorer som ligger utanför barnet och dess vårdnadshavare skulle det kunna leda till tolkningen att det är var eleven bor som blir avgörande. Som en följd av detta skulle då samtliga barn som bor i ett område där levnadsvillkoren anses vara sådana att de ger utökad rätt till fritidshem per automatik ges den rätten. Om detta blir fallet, skulle det med andra ord bli svårt för kommunerna att göra prövningar på individnivå utifrån detta rekvisit. I betänkande finns ingen konsekvensanalys av vad effekterna skulle bli om rekvisitet skulle tillämpas på detta sätt.

Kompetensförsörjning

Våra medlemmar välkomnar förslag som innebär ökade möjligheter för grundlärare med inriktning fritidshem att fortsätta sina akademiska studier. Därför välkomnar förbundet förslagen om att ge ett eller några lärosäten i uppdrag att utveckla en utbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem samt införa en forskarskola med relevans för fritidshemmet.

Sveriges Lärares bedömning är dock att dagens lärarbrist i fritidshemmen är långt allvarligare än vad som framgår i utredningen. Läsåret 2021/2022 var andelen legitimerade lärare med behörighet att undervisa i fritidshem 44 procent av de 20 400 personer som hade anställning som lärare. På 12 procent av de kommunala fritidshemmen saknades helt personal med pedagogisk högskoleexamen, på fritidshem i enskild regi var motsvarande andel 29 procent. Med andra ord har vi redan idag en situation där det finns verksamheter som kallas fritidshem, men som rimligen inte kan erbjuda utbildning i enlighet med läroplanen då lärare som kan ansvara för undervisningen saknas. I de fritidshem där det finns legitimerade lärare är lärartätheten i genomsnitt 62 elever per lärare, vilket även det innebär att förutsättningarna för kunna erbjuda utbildning i enlighet med läroplanen starkt kan ifrågasättas.

En reform vars syfte är att fler elever ska erbjudas undervisning i fritidshem kan därför i vår mening inte genomföras utan att det parallellt görs satsningar på att rekrytera fler studerande till lärarutbildningen. För att göra yrket mer attraktivt måste lärarnas villkor och förutsättningar förbättras genom att nationella regleringar införs som garanterar tid för planering, för- och efterarbete och utveckling av undervisningen. Staten behöver ta ett ökat ansvar och lagstifta om minimibemanning, lärartäthet samt ett maxtak för elevgruppernas storlek.

Utredningen föreslår i avsnitt 9.5 att det preciseras i skollagen vad annan personal har för syfte i undervisningen i fritidshem genom att skrivningen ”Annan personal kan i undervisningen i förskolan och fritidshemmet medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande” införs i Skollagens 2 kap 15 §. Våra medlemmar har länge efterfrågat tydlighet i roller och

ansvarsfördelning för all personal inom fritidshemmet. Vi ser dock en stor risk att huvudmän och rektorer kan komma att tolka denna skrivning som att lagen ger klartecken till att även annan personal tillåts ansvara för undervisning. Sveriges Lärare avstyrker därför förslaget.

Betänkandets konsekvensanalys

Sveriges Lärare anser att den största problematiken med utredningens förslag är den bristande konsekvensanalysen, särskilt avseende den ekonomiska analysen. Utredningen beräknar att reformen, om den skulle genomföras i sin helhet, kommer innebära ökade kostnader om cirka 500 miljoner årligen.

Sveriges Lärare anser att förslagen är underfinansierade i och med att vi inte delar utredningens bedömning att vissa av förslagen inte skulle generera ökade kostnader. Till exempel anser utredningen att en ökad informationsplikt inte skulle medföra ökade kostnader då de menar att dessa insatser skulle kunna genomföras i samband med andra informationsinsatser som redan idag åligger kommunerna. Att tro att ett nytt lagstadgat krav som skulle innebära fler arbetsuppgifter för tjänstemän inom kommunal förvaltning inte medför nya utgifter är i bästa fall naivt. Därtill kommer kostnader för produktion av informationsmaterial, webbsidor, kostnader för att anlita tolkar för översättning samt kostnader för att kunna genomföra de aktiviteter utredningen föreslår.

Många fritidshem har idag undermåliga lokaler. Sveriges Lärare kräver att tillgång till ändamålsenliga, anpassade och välutrustade lokaler samt utomhusmiljöer lagstadgas. Sveriges Lärare är därför positiva till förslagen om skärpta skrivningar i skollagen och utfärdande av myndighetsföreskrifter. Om förslaget skulle bli verklighet genererar det dock sannolikt stora kostnader för många huvudmän, något utredningen inte tar upp i sin konsekvensanalys.

Utredningen föreslår även att ”förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras så att även fritidshemmet omfattas”, utan att ytterligare medel skjuts till. Sveriges Lärare kan givetvis inte ställa sig bakom ett förslag som innebär att fritidshemmets förutsättningar förbättras på bekostnad av förskolan. Ska en sådan reform genomföras måste det utpekade statsbidraget utökas.

Syftet med förslagen är att förändra vistelsetiderna för elever inskrivna i fritidshem, framför allt hos de som idag inte kan eller vill nyttja verksamheten. Kostnadsutjämningsmodellen för fritidshemmet bygger på dagens vistelsetider och vistelsemönster. Vid ett uppnått syfte med föreslagna reformer skulle dessa behöva förändras utifrån de nya vistelsetider och vistelsemönster som skapas.

I utredningens direktiv har det inte ingått att föreslå några nya statsbidrag varför utredningen i stället föreslår att reformen ska finansieras genom att medel flyttas från likvärdighetsbidraget till det generella statsbidraget. Sveriges Lärare anser att möjligheterna att genomföra förslagen utan att tillföra ett riktat statsbidrag är i stort sett obefintliga. Om finansiering skulle ske genom flytt av medel från likvärdighetsbidraget skulle det innebära försämrade förutsättningar på andra områden inom skolan varför Sveriges Lärare inte kan ställa sig bakom ett sådant förslag.

Om förslaget att finansiera reformen genom att flytta medel från likvärdighetsbidraget skulle genomföras, trots att vi motsätter oss det, behöver kostnadsutjämningsmodellen ses över så att den socioekonomiska fördelningen av likvärdighetsbidraget skapar kvarstår. Det kan göras genom att komponenten för socioekonomisk utjämningsmodell införs i fritidshemsdelen av kostnadsutjämningsmodellen, förslagsvis görs det genom att motsvarande modell för förskolan används som utgångspunkt.

Omfattning

Sveriges Lärare tillstyrker förslagen om att fritidshem och öppen fritidshemsverksamhet utreds i särskild ordning och att ungdomspolitiken ses över så att den även omfattar 10–12 åringar. Vi skulle helst se att även elever i denna åldersgrupp omfattas av ett allmänt och avgiftsfritt fritidshem.

Det bör påpekas att författningsförslaget gällande skollagen 14 kap 5§ som anger att utbildning i fritidshem ska erbjudas från och med höstterminen det år eleven fyller 10 år kan komma att tolkas olika av kommuner om nuvarande skrivning i 14 kap 7§ kvarstår. Skollagen 14 kap 7§ anger att kommunen får erbjuda öppen fritidsverksamhet i stället för utbildning i fritidshem. Det kan tyckas motstridigt att kommunen å ena sidan är skyldiga att erbjuda en viss typ av verksamhet (utbildning i fritidshem) medan de å den andra kan ersätta den med en annan (öppen fritidsverksamhet.) Då öppen fritidsverksamhet inte styrs av läroplanen och därmed inte innebär utbildning för eleverna anser Sveriges Lärare att 14 kap 7§ bör utgå för att intentionen med betänkandet som helhet ska uppnås. Att införa skyldighet för kommuner att erbjuda även fritidshem för elever i denna åldersgrupp skulle dock innebära såväl organisationsförändringar som ökade kostnader för kommunerna varför ytterligare medel i form av statsbidrag är nödvändiga för att det ska bli genomförbart.

Stockholm, 8 maj 2023
Sveriges Lärare

Johanna Jaara Åstrand
Förbundsordförande

Jennie Rosengren
Utredare